

DOI: 10.60940/Haide2024.13.4

HELENA BADELL

Universitat Pompeu Fabra

helenabadell@upf.edu

ORCID: 0000-0001-9121-6058

KONSTANDINOS P. KAVAFIS – JOAN MARAGALL: EN PARAL·LEL I EN CONTRAST

KONSTANDINOS P. KAVAFIS – JOAN MARAGALL: IN PARALLEL AND IN CONTRAST

Resum:

K.P. Kavafis i Joan Maragall, nascuts en dates semblants, comencen a escriure en espais culturals amb remarcables similituds. La poesia de l'un i l'altre, però, tot i rebre influències i tenir aspiracions similars, presenten diferències notòries. Aquest article les enumera, inicialment, per tal d'intentar, més endavant, trobar matisos i temàtiques que mostrin, en canvi, possibles confluències. Es remet a altres articles que ja han intentat una aproximació dels dos poetes, bàsicament a través de la figura de Carles Riba, i l'establiment d'un flux entre el pensament, la vida i la poesia, i s'acaren, després, poemes i temes que els apropen, que mostren la relació d'ambdós amb l'emoció, amb la ironia tràgica i la por a la mort i amb la possibilitat de superar-la en la poesia.

Paraules clau: Konstandinos P. Kavafis — Joan Maragall — natura — ironia

Abstract:

K.P. Kavafis and Joan Maragall, born on similar dates, start their literary career in cultural spaces with remarkable similarities. Their poetry, however, despite receiving similar influences and having similar aspirations, presents notable differences. This article lists them, first, and tries, afterwards, to find nuances and themes that show possible confluences. Reference is made to other articles that have already attempted an approach of the two poets, basically through the figure of Carles Riba, and the establishment of a flow between thought, life and poetry. On a second part, poems and themes that bring them closer are faced, in order to show the relationship of both with emotion, with tragic irony and the fear of death and with the value of poetry as a possibility of overcoming it.

Key words: Konstandinos P. Kavafis — Joan Maragall — nature — irony

Quan fa set anys preparàvem per a aquesta mateixa revista la publicació d'unes traduccions de Maragall al grec —«Rêverie», que ara també coneixem amb el títol de «Regust» (PT 287), traduït per Bartomeu Garcés i Antoni Avellà, i «El cant espiritual», per Iorguis Iatromanolakis i jo mateixa—, en un intercanvi de missatges Antoni Avellà em va sorprendre suggerint una possible influència de Kavafis en la seva traducció. Es tractava d'un petit element lingüístic: de l'ús de ξαυα- davant d'un verb, una forma d'expressar repetició. Un petit element, un preverbi, delatava així, de forma subtil i, per això mateix, molt kavafiana, la intenció de crear un pont entre els dos poetes. Un pont que es podia allargar al contingut del poema traduït: l'estat de somieig que evoca «Rêverie», en què pren una forma concreta el desig de marxar, de viatjar, de veure món, troba fàcilment paral·lels en la poesia kavafiana; per exemple, en

l'anhel de coneixença del poema «Ítaca» o en les múltiples evocacions de moments del passat o del futur que fan en somnis desperts els personatges que desfilen pels textos de l'autor grec.

Trobar aquest tipus de similituds sembla inevitable en dos poetes nascuts en dates similars. Joan Maragall (1860-1911) i Konstandinos P. Kavafis (1863-1933) van tenir l'ocasió de presenciar i imbuir-se del *fin de siècle* europeu. Tots dos van llegir-ne els poetes i els pensadors i van rebre'n la influència, tal com il·lustra el motiu esmentat del viatge, que ens remet fàcilment a un poema fundacional com la «Invitation au voyage» de Baudelaire. Tant l'un com l'altre, a més, estaven immersos en contextos culturals amb algunes similituds. Per començar, al s. XIX els escriptors grecs i els catalans es veuen acompanyats pel sentiment de pertànyer a una literatura que encara s'ha de construir. Això fa que totes dues literatures aspirin a equiparar-se a l'«europea» i que al mateix temps estiguin immerses en una forta discussió sobre el model de llengua literària (a Grècia, l'anomenada "qüestió lingüística"). Alguns autors havien optat per adoptar-ne una altra: el castellà per als catalans, sovint el francès per als grecs, com en el cas cèlebre de Jean Moréas. Sabem que encara molts anys després fins i tot Seferis va dubtar si escriure en grec o en francès, i que el mateix Kavafis va dubtar si escriure la poesia en grec o, com sí que va fer el seu germà John, en anglès: de fet, l'anglès va quedar per a escrits personals, tres poemes i per a alguns dels seus articles. Pel que fa a Maragall, si bé la poesia és en català, molta de la seva prosa, més extensa que la de Kavafis, és en castellà. En la decisió de triar la llengua «en construcció» per a la poesia i mantenir, ni que sigui per les circumstàncies, una certa diglòssia en la prosa, hi ha, doncs, una primera similitud. I n'hi ha una altra, també, en el fet mateix de ser poetes que es dediquen conscientment a escriure articles periodístics, de manera que no només destaquen en la poesia, sinó que tenen també un paper important en el desenvolupament de la prosa literària. Prenen així el paper que s'espera de l'intel·lectual de la fi del s. XIX: l'apel·latiu que suggereix Jeffreys per a Kavafis, «periodista erudit» (35), és vàlid també per a Maragall. Fins i tot es pot dir que en l'assaig va acabar destacant més Maragall que Kavafis, ja que aquest darrer, en un determinat moment, insatisfet de la seva prosa, va deixar d'escriure'n.

Hi ha, doncs, clares similituds contextuais que acosten els dos poetes. Al mateix temps, però, dins d'aquests contextos perifèrics de la cultura europea ocupen posicions diferents: Maragall, és a l'epicentre de la cultura catalana, mentre que és més marginal la posició de Kavafis, a la diàspora d'Alexandria. Maragall, a més, va anar vivint l'èxit de la seva poesia a mesura que s'anava publicant en llibres; Kavafis, en canvi, tot i que també va conèixer l'èxit, només va veure la seva obra publicada en *plaquettes* o en revistes. El primer recull de la seva poesia va sortir el 1935, dos anys després de la seva mort. Aquestes diferències fan que, en realitat, Maragall com a figura literària sigui més comparable a Palamàs (tot i que el corpus d'aquest darrer escriptor és molt més extens).¹ I probablement influencien també la forma que pren la poesia mateixa. Quan llegim Maragall i Kavafis costat per costat tenim la impressió, si més no de primeres, que les diferències entre la poesia de l'un i de l'altre són notòries. Podem esmentar-ne moltes: pel que fa a l'estil, la llengua prosaica i irònica de Kavafis i l'ús irònic de la rima es poden contraposar a una poesia que, tot i tenir també un llenguatge simple i immediat, és més lírica en Maragall i a una rima que subratlla emocions més altes (per exemple, «hora de temença»,

1 Per a aquesta comparació vegeu l'article d'Ernest Marcos en aquest mateix volum.

«faç immensa» i «major naixença» al «Cant espiritual»); la poesia de Kavafis és plena de referents erudits, com filòsofs, poetes o altres personatges de l'Antiguitat, sovint de l'Antiguitat tardana, extrets de fonts llibresques, mentre que Maragall, tot i la petja erudita del seu pensament, temàticament té més tendència a reelaborar mites, temes i formes populars. I hi ha altres diferències també pel que fa a la temàtica: en la poesia de Maragall hi ha una volguda espiritualitat i reflexió explícita sobre la relació de l'home amb la creació divina, des d'una òptica cristiana, mentre que en Kavafis hi ha diverses mostres d'ateisme i de paganisme; en consonància amb aquesta espiritualitat, hi ha també un sentiment de la natura present i cantat arreu en Maragall, i, en canvi, molt minoritari en Kavafis. I potser el que crida més l'atenció, les diferències en el tractament de l'amor: el poeta grec exalta un amor homosexual escandalós i prohibit com la forma més coratjosa de viure'l mentre que en els textos del català l'amor es relaciona, tot i una certa varietat de figures, amb un constant desig de pau, de plenitud que es transvasa a la família, al naixement dels fills o a la redempció o a alguna forma de plenitud epifànica (com el naixement de l'infant a «Soleiada»). Finalment, cal dir que si bé tots dos són fills del *fin de siècle* en la seva poesia s'hi acaba reconeixent el predomini d'influències diferents: Kavafis filtra l'esteticisme, el decadentisme i el pre-rafaelisme en una poesia prosaica i irònica, amb diferents veus que superposen punts de vista diferents en el mateix poema, que contrasta clarament amb el vitalisme i el «caràcter abrandat» (Bou 8) de Maragall. Tot i que en Maragall no falten els moments de confrontació amb la pèrdua o amb la renúncia, se situa majoritàriament en el moment de l'esclat o, almenys, de la seva recerca, mentre que Kavafis se situa davant del precipici. En els poemes de tema històric, veiem caure Alexandria, la desgràcia de Corint, la farsa dels Ptolomeus, o la vanitat de la glòria davant la caiguda imminent, mentre que en els poemes eròtics abunden les evocacions d'un moment de separació o d'un últim record del plaer. Si busquéssim un paral·lel d'aquestes temàtiques kavafianes en els seus contemporanis catalans, potser trobaríem més similituds en altres poemes d'altres autors, com per exemple el sonet «Bizanci» de Jeroni Zanné, amb un últim tercet irònic i tràgic:

Mentre que la sang corre per les ciutats i burgs
i arreu la Mitja Lluna triomfants hissen els turcs,
inventa un vell teòleg una nova heretgia.

És clar que totes aquestes diferències són matisables. Per exemple, en Maragall es podria dir que també apareix un amor incestuós i fins i tot necròfil, com el del comte Arnau, però queda dins els límits d'un univers mític, o que hi ha la figura de l'amant en Haidé, però és un amor idealitzat, i fins i tot un erotisme esclatant com el de «Soleiada», si bé en una epifania romàntica que, altre cop, l'idealitza. En Maragall, d'altra banda, també hi ha ironia, encara que no sigui el principi rector del seu llenguatge poètic —com sí que sembla ser-ho, en canvi, en Kavafis, amb la constant juxtaposició de veus amb què la llengua aconsegueix crear la seva característica ambigüitat. En ambdós, en tot cas, la ironia és tràgica, com en la famosa «Vaca cega», o una reivindicació de la humanitat i la carn, com el final de «La fi d'en Serrallonga», com va demostrar Magí Sunyer. En Kavafis, d'altra banda, si bé el vessant popular no és evident, sí que hi ha un tipus de presència del sobrenatural que el deixa pressentir: des de la mare o la serventa que pregunten a un ídol a «Pregària» o a «La malaltia de Klitos» a l'aparició de Justinià que

com un dimoni acèfal «voltava per les sales del palau» (Solà 2008 89).² Alhora, si bé no hi ha la recerca d'una plenitud divina, la religiositat sí que hi és present: en els conflictes entre pagans i cristians o en el sentiment de la mort en la natura humana.³

Aquests matisos, encara que no arribin a significar una correspondència absoluta, sí que són clars punts de contacte entre els dos poetes i ens poden permetre identificar poemes més maragallians en Kavafis i més kavafians en Maragall. En veurem alguns de seguida. Abans, però, voldria fer esment d'altres treballs que han fet ja l'aproximació entre els dos poetes. Ens ajudaran a veure la importància del pont cultural que representa un gran lector de tots dos, Carles Riba, i ens donaran algunes pistes per articular més clarament els punts de confluència.

Mariàngela Vilallonga fa una primera comparació d'un poema de Maragall, concretament d'uns versos de *Nausica*, amb el «Viatge a Ítaca» de Kavafis. Aquesta relació li permet, en primer lloc, fer explícita la relació de Carles Riba amb els dos poetes, ja que si a la *Nausica* hi va dedicar la tesi doctoral, en la traducció de Kavafis hi va treballar els últims anys de la seva vida. A continuació, després d'establir aquest pont, Vilallonga acaba la traducció del «Viatge a Ítaca» per Riba i el monòleg d'Ulisses al primer acte de *Nausica*, en què parla de les seves aventures i l'esperat retorn a Ítaca, per concloure:

L'Ulisses de Maragall, si tornés a néixer, voldria repetir la seva trajectòria vital, que l'ha enriquit enormement. Perquè en definitiva cal tenir una Ítaca per tal de poder viure amb més intensitat el camí per arribar-hi. (109)

Els dos poemes insinuen l'acceptació de la vellesa perquè representa la saviesa adquirida en el viatge. Tot i que Vilallonga no ho acaba de desenvolupar, veiem en els versos que cita com l'Ulisses maragallià que expressa com ha viatjat «amb odis i amb victòries, | i tanta experiència de les coses» i com es troba «més ric de mi, més ple del món, més ànima» sembla que tingui en la boca mots kavafians, tant si el comparem amb l'original com amb la traducció de Riba: «Έτσι σοφός που έγινες, με τόση **πείρα**» ['Savi com bé t'has fet, amb tanta **experiència**']; «**γεμάτος** περιπέτεις, **γεμάτος** γνώσεις» ['**ple** d'aventures, **ple** de coneixences']; «**πλούσιος** με όσα κέρδισες στον δρόμο» ['**ric** de tot el que hauràs guanyat fent el camí']. (Les negretes són meves). Fins a quin punt són coincidències fortuïtes?

Carles Miralles (2010) també relaciona Kavafis i Maragall a través de Riba, amb la intenció de desmentir l'opinió de Ferrater segons la qual la llengua de Riba era massa elevada per traduir Kavafis. Tal com ho argumenta, quan Riba emprèn la traducció de Kavafis, estava en el camí de buscar una expressió més senzilla, immediata i expressiva, havia fet l'*Esbós de tres oratoris*, havia llegit Emily Dickinson i havia traduït Eurípides. Llavors arriba també Kavafis, amb qui Riba troba una forma de vèncer «la quincalla sentimental del modernisme», en paraules del propi poeta. I aquí Miralles troba un paral·lel amb

2 Jeffrey (39) subratlla la relació de Kavafis amb alguns folkloristes grecs; altrament, Boletsi tracta el sobrenatural en Kavafis i com la metàfora de l'espectralitat pot funcionar com una lectura del passat i del futur en la seva obra.

3 De la religiositat en Kavafis se n'han ocupat extensament Haas i Δάλλας. Més recentment també Bahun, que subratlla que Kavafis s'ocupa, més que d'un sentiment, de l'expressió de la religió i dels efectes que té en els creients i els no creients.

la forma amb què Riba havia llegit Maragall, com una superació, en l'expressió, del sentimentalisme. La naturalitat i la paraula viva es correspondrien a la llum que veia Riba en Kavafis. Finalment, Miralles referint-se al poema «Veus» també insinua una correspondència «pensament-cervell-poesia-vida» que es podria expressar en «termes maragallians»: en Kavafis, Riba trobaria una veu que «reflectís més límpidament, més immediata, la vida» (204).

Carles Garriga es fixà també en aquesta darrera idea i la portà al terreny de confluència de Maragall i Kavafis. Garriga, citant Kavafis, explica com el passat i les seves emocions tornen al pensament, de la mateixa manera que «els records ens porten a la «primera poesia de la nostra vida»». Aquesta reflexió, que és kavafiana i ribiana, Garriga la veu reflectida també en els pensaments de Maragall sobre el Comte Arnau:

El fer de la vida humana, terrena i ultraterrena, una sola cosa, ve-li aquí el sentit més personal meu del poema, que no és sinó la preocupació fonamental de la meua vida. Quan vaig començar-lo no hi pensava en això; però el poema en el curs dels seus anys, que són els meus anys, ho ha anat *dient* per mi i fent-m'ho pensar. (Carta a Pérez-Jorba, cit. per Garriga 125)

Pot resultar sorprenent que tantes aproximacions de Maragall i Kavafis passin a través de Riba, però, de fet, és ben bé el poeta que pot fer de pont no només entre Grècia i Catalunya, sinó també entre les preocupacions de la poesia de finals del dinou i els desenvolupaments que pren durant el s. XX, fins a arribar a la generació de Ferrater i la voluntat d'una expressió més directa i quotidiana. És fàcil d'entendre que Ferrater veiés aquesta expressió en Kavafis, i de fet la seva generació i la posterior són molt kavafianes,⁴ però també és fàcil d'entendre que Riba copsés la immediatesa tant en Kavafis com en Maragall.

D'altra banda, la voluntat d'unir la poesia i la vida és un dels signes de la modernitat. El sintagma «changer la vie» extret d'un poema de Rimbaud seria convertit uns anys més tard per Breton en una proclama surrealista. La qüestió, per a nosaltres, és com s'esdevé en cada poema i em sembla que tant en Maragall com en Kavafis aquesta unió o aquest transvasament té a veure amb el pensament, però també amb l'emoció. D'una manera semblant a la que proposava força anys abans el poeta romàntic Dionísios Solomós, en una formulació en què tots dos aspectes queden íntimament lligats: «Πρέπει πρώτα με δύναμη να συλλάβει ο νους, κι έπειτα η καρδιά θερμά να αισθανθεί ό,τι ο νους εσυνέλαβε»⁵ [‘Primer ha de concebre amb força el pensament i després el cor ha de sentir ardorosament el que el pensament ha concebut’].

4 Convidat per Nasos Vagenàs, Alexis Eudald Solà col·laborà en el llibre *Συνομιλώντας με τον Καβάφη*, [‘Conversant amb Kavafis’], que pretenia ser una antologia de poesia universal inspirada en Kavafis. Solà, que hi presentava «Catalunya», esmenta la influència de Kavafis en Joan i en Gabriel Ferrater i tradueix, com a mostra del diàleg dels poetes catalans amb Kavafis, sis poetes de la generació dels 70 i més joves, en què troba no només un reflex de temes kavafians sinó també al·lusions i citacions textuals de les seves paraules: Francesc Parcerisas, Narcís Comadira, Àlex Susanna, Joan Margarit, Enric Sòria i Lluís Llach.

5 Frase citada per Iàkovos Polilàs (Σολωμός 12).

Si cerquem possibles poemes kavafians de Maragall i possibles poemes maragallians de Kavafis, o, si més no, motius compartits, veurem com encara que per camins ben diferents, la poesia assoleix aquesta emoció que la converteix en una reflexió sobre la vida i en una manera de viure. Reprenguem, doncs, les diferències i els matisos que les desmenteixen per cercar-hi aquest punt de vista.

Un dels aspectes més distintius de la poesia de Maragall és el tractament de la natura. Com assenyala Arthur Terry, Maragall hereta dels romàntics la manera «d'interpretar el paisatge en un sentit humà» i, consegüentment, la incorporació del problema filosòfic «de les relacions entre el jo i el no-jo» (71-72). Els objectes exteriors apareixen en la poesia transformats pels sentiments del poeta. Els exemples en Maragall són incomputables, tant en l'espai de la muntanya, del bosc o del mar. En la majoria, l'element natural pren característiques psicològiques, com en el mar total, per dir-ne d'alguna manera, de «Davant del temporal»:

La ressonanta mar se despacienta,
prenent força i alè reclusa
i llençant-se furienta
contra els penyals vorers, bramant rebenta
rebotent en escuma polsinosa.

(PT 99)

En altres ocasions, el jo poètic rep de la natura una saviesa que el penetra, com a «Les muntanyes»:

A l'hora que el sol se pon,
bevent al raig de la font,
he assaborit els secrets
de la terra misteriosa.

Part de dins de la canal
he vist l'aigua virginal
venir del fosc naixement
a regalar-me la boca,

i m'entrava pit endins...
I amb els seus clars regalims
penetrava-m'hi ensems
una saviesa dolça.

(PT 214)

I també en altres poemes, com el «Cant espiritual», la natura és l'objecte dels sentits.

En el corpus canònic kavafià difícilment es troba aquesta visió de la natura alhora humana, filosòfica i sensible. En realitat, poques vegades el poeta es para a contemplar-la. En canvi, aquesta visió sí que es troba en un dels poemes «refusats». És en «Veu de la mar»:

Βγάζει η θάλασσα κρυφή φωνή —
φωνή που μπαίνει
μες στην καρδιά μας και την συγκινεί
και την ευφραίνει.

Τραγούδι τρυφερό η θάλασσα μας ψάλλει,
τραγούδι που έκαμαν τρεις ποιηταί μεγάλοι,
ο ήλιος, ο αέρας και ο ουρανός.
Το ψάλλει με την θεία της φωνή εκείνη,
όταν στους ώμους της απλώνει την γαλήνη
σαν φόρεμά της ο καιρός ο θερινός.

Fa sentir la mar la seva veu oculta,
una veu que entra
en el nostre cor, que el commou
i el delecta.

Una cançó tendra ens entona la mar,
que han compost tres grans poetes:
el sol, l'aire i el cel.
I ella la canta amb la seva veu divina,
quan el temps d'estiu li estén la calma
damunt les espatlles com un mantell.

Trad. Eusebi Ayensa

Malgrat que la idea que regeix el poema, l'aigua que parla al jo poètic, és similar a la de «Les muntanyes» de Maragall, no s'hi reconeix fàcilment el mateix misteri ni la mateixa sorpresa. Tampoc no s'assembla gaire als poemes canònics, que són més irònics, densos i compactes. En aquests primers versos encara no s'ha iniciat cap tema estrictament «kavafià», que sí que apareix a la següent estrofa —quan, amb la cançó de la mar, «sensacions oblidades reviu»— i en les següents —quan ens assabentem que aquestes veus que semblaven agradables són, en realitat, les veus dels ofegats a la mar. Kavafis va finalment refusar aquest llarg poema que, tot i el contrast temàtic entre les primeres estrofes i les següents, era, de fet, poc representatiu de la seva manera d'escriure.

En la seva poesia canònica, les evocacions d'elements del paisatge són més breus. Del paisatge terrestre, n'hi ha poques fora de l'ambient urbà. Savvidis, en les seves lliçons sobre els temes bàsics de Kavafis no en comentava cap. I, de fet, si en el corpus apareix algun element orogràfic és de forma fugissera i secundària, com a Ιωνικών («Jònica»), aquí en traducció de Riba:

Γιατί τα σπάσαμε τ' αγάλματά των,
γιατί τους διώξαμεν απ' τους ναούς των,
διόλου δεν πέθαναν γι' αυτό οι θεοί.
Ω γη της Ιωνίας, σένα αγαπούν ακόμη,
σένα η ψυχές των ενθυμούνται ακόμη.
Σαν ξημερώνει επάνω σου πρωί αυγουστιάτικο
την ατμοσφαίρα σου περνά σφρίγος απ' την ζωή των·
και κάποι' αιθερία εφηβική μορφή,
αόριστη, με διάβα γρήγορο,
επάνω από τους λόφους σου περνά.

Per bé que trossejàrem llurs estàtues,
per bé que els bandejàrem de llurs temples,
no per això moriren pas els déus.
Oh terra de la Jònia, a tu encara t'estimen,
guarden el teu record llurs ànimes encara.
Quan un matí d'agost s'aixeca damunt teu,
per la teva atmosfera
revé com una saba de llur vida;
i de vegades una aèria,
jovenil·la forma,
indefinida, amb trànsit prompte,
pel cim dels teus pujols es veu com passa.

En aquest poema, tot i que el tema no és la contemplació de la natura, sí que s'aconsegueix crear una atmosfera de misteri semblant a la dels poemes de Maragall. El record de la terra que guarden les ànimes, el «matí d'agost» porten a l'evocació d'alguna cosa que té per dir la natura i que es fa manifesta en la forma «aèria» que creua el paisatge, els λόφους ['turons'] de la γη της Ιωνίας [la 'terra de la Jònia']. La paraula αιθερία ['aèria'], que evoca d'alguna manera el freqüent αιθέρας de l'abans citat Solomós, denota un cert sentiment romàntic.

Pel que fa al mar, Iorgos Savvidis, analitzant la natura en Kavafis, cita dos poemes que hi fan referència: «Mar matinal» i «En el vaixell». En el segon, el jo poètic evoca, a partir del retrat d'un noi, la tarda en què va ser esbossat, dalt d'un vaixell, amb «el mar Jònic al voltant nostre» (en traducció de Joan Ferraté). El mar hi és evocat, doncs, no per qualitats intrínseques, sinó com a decorat o escenari que acompanya la bellesa del noi i del moment que són evocats, amb emoció, al cap de molts anys. Pel que fa a «Mar matinal», de nou el paisatge marí serveix de trampolí per a altres evocacions, també de natura sensual:

Εδώ ας σταθώ. Κι ας δω κι εγώ την φύσι λίγο.
Θάλασσας του πρωιού κι ανέφελου ουρανού
λαμπρά μαβιά, και κίτρινη όχθη· όλα
ωραία και μεγάλα φωτισμένα.

Εδώ ας σταθώ. Κι ας γελασθώ πως βλέπω αυτά
(τα είδ' αλήθεια μια στιγμή σαν πρωτοστάθηκα)·
κι όχι κι εδώ τες φαντασίες μου,
τες αναμνήσεις μου, τα ινδάλματα της ηδονής.

Deixeu que aquí m'estigui.
I que posi una mica els ulls en la natura.
Aquest mar matinal, aquest cel sense núvols,
amb llurs blaus resplendents, i la groga ribera.
Tot bell i immensament il·luminat.

Deixeu que aquí m'estigui.
I que m'enganyi com si veiés tot això
(de fet ho vaig veure un instant
quan aquí em vaig estar per primera vegada)
i no també aquí les meves fantasies,
les meves recordances, les imatges del goig.

Trad. Carles Riba

Aquest poema és un dels exemples on conflueixen la ironia i l'emoció en Kavafis. La ironia es troba en el fet que malgrat tota la bellesa i la plenitud amb què és descrit el mar, aquest element no reté l'atenció del jo poètic. La voluntat expressa de «posar els ulls en la natura», una acció que es disposaria a fer com a poeta que és, acaba resultant efímera. La bellesa del mar, en canvi, serveix per exaltar l'emoció de les visions interiors, que són visions «del plaer» (της ηδονής) o «del goig», tal com tradueix Riba. Com explica Vagenàs (Βαγενάς), és precisament per mitjà de la ironia que la llengua de Kavafis, pel buit o per la distància que es crea entre dues situacions que s'esdevenen alhora, expressa l'emoció, especialment quan es tracta d'una ironia dramàtica, com en aquest poema.

És evident que el quadre de la natura que presenten cadascun dels dos poetes té enfocaments diferents. Hi ha, però, en tots dos la voluntat de reconèixer-hi un desig propi, una manera romàntica de projectar-hi l'interior del poeta. Maragall ho mostra obertament, en tant que se situa com a espectador del medi natural transformat pels sentiments humans. En Kavafis, en canvi, apareix de forma breu i irònica, com una imatge que suggereix per contrast l'emoció del record.

Si cerquem elements kavafians en poemes de Maragall, aniríem sobretot als de temàtica més a prop del decadentisme. Per trobar el punt d'unió destacaria alguns temes que tracta el poeta català de manera desigual: l'elogi del plaer, el coratge davant la pèrdua, els somieigs i la transformació de la sensació en poema.

El coratge davant la pèrdua, tot i que no és un tema que Maragall tracti extensament, apareix a «Cant de novembre» lligat a l'elogi del plaer, especialment en els últims versos:

Gosa el moment;
 gosa el moment que et convida,
 i correràs alegre a tot combat:
 un dia de vida és vida;
 gosa el moment que t'ha sigut donat.
 No t'entristeixin, doncs, els funerals novembres,
 ni planyis mort lo que ha tingut ple ser...
 De plànyer és el donzell que ajeu sos membres
 ans d'haver-los cansat en el plaer.

Si bé el començament del poema potser no és gaire kavafià, a partir del v. 11 sí que se'n pot traçar un paral·lel amb el poeta alexandrí. L'exhortació a no plànyer «mort lo que ha tingut ple ser...» enllaçaria per exemple amb l'actitud que hauria de prendre Antoni quan perd Alexandria, mentre que la invitació al plaer, tot i que aquí no es diu de quin tipus, remet també a l'hedonisme kavafià.

Pel que fa al somieig, ja n'hem insinuat la relació a través del poema «Rêverie». D'una banda, en el contingut del que és estrictament la «rêverie» hi ha l'evocació del viatge, de la voluntat de conèixer, la «joia d'acostar-se a terra», com en el famós viatge a «Ítaca», però el que és encara més kavafià és el fet d'evocar el moment en què hom es posa a imaginar, fer retornar els records del passat o visions de futur. Com en l'escena anterior de «Mar matinal», que servia de pretext per recordar el plaer, o com en moltes altres escenes kavafianes en què petits objectes porten a recordar moments de plaer. Una altra clara exhortació a fantasiejar és també «Nodreix l'amor de pensaments i ausència...», tan ben estudiat per Begoña Capllonch. D'alguna manera, en tots aquests textos apareix el somieig perquè permet que aflori el desig, que pren al seu torn la imatge concreta d'elements diversos.

En aquest sentit, també es podrien incloure en la categoria d'expressió d'un desig somiat molts altres poemes de Maragall, fins i tot el desig de marxar per part de Nausica, al qual es veu tràgicament forçada a renunciar, o el desig de romandre en la vida sensible del «Cant espiritual». Arthur Terry, relacionant-los, diu sobre Nausica que «un cop més, l'element tràgic depèn del contrast entre el món visionari de Nausica i la seva consciència de la seva natura mortal. Ulisses, que apareix com a símbol concret de les seves visions, no pot unir-se amb ella en termes humans, i el clímax procedeix de la renunciació, tot i que Maragall insinua que llur veritable unió ja ha tingut lloc en el món de la poesia» («La poesia»). Aquesta unió «en el món de la poesia» es pot llegir com una metàfora de la unió de poesia i vida.

Al «Cant espiritual» torna a haver-hi una renúncia tràgica:

Si heu fet les coses a mos ulls tan belles,
si heu fet mos ulls i mos sentits per elles,
per què aclucà'ls cercant un altre *com*?
Si per mi com aquest no n'hi haurà cap!

(PT 269)

Hi ha en aquesta queixa per la brevetat de la vida un esperit pagà? No és el moment d'entrar-hi en profunditat, però potser sí que és interessant encarar l'obra mestra de Maragall a un altre poema de Kavafis, també sobre la resistència a aquesta brevetat, «Els corsers d'Aquil·les»:

Τον Πάτροκλο σαν είδαν σκοτωμένο,
που ήταν τόσο ανδρείος, και δυνατός, και νέος,
άρχισαν τ' άλογα να κλαίνε του Αχιλλέως·
η φύσις των η θάνατη αγανακτούσε
για του θανάτου αυτό το έργον που θωρούσε.
Τίναζαν τα κεφάλια των και τες μακριές χაίτες κουνούσαν,
την γη χτυπούσαν με τα πόδια, και θρηνούσαν
τον Πάτροκλο που ενιώθανε άψυχο —αφανισμένο—
μια σάρκα τώρα ποταπή —το πνεύμα του χαμένο—
ανυπεράσπιστο —χωρίς πνοή—
εις το μεγάλο Τίποτε επιστραμμένο απ' την ζωή.

Τα δάκρυα είδε ο Ζεὺς των αθανάτων
αλόγων και λυπήθη. «Στου Πηλέως τον γάμο»
είπε «δεν έπρεπ' έτσι άσκεπτα να κάμω·
καλύτερα να μην σας δίναμε, άλογά μου
δυστυχισμένα! Τί γυρεύατ' εκεί χάμου
στην άθλια ανθρωπότητα που είναι το παίγνιον της μοίρας.
Σεις που ουδέ ο θάνατος φυλάγει, ουδέ το γήρας
πρόσκαιρες συμφορές σας τυραννούν. Στα βάσανά των
σας έμπλεξαν οι άνθρωποι.» — Όμως τα δάκρυά των
για του θανάτου την παντοτινή
την συμφοράν εχύνανε τα δυο τα ζώα τα ευγενή.

Quan veieren Patrocle mort,
ell que era tan valerós, tan fort i jove,
els corsers d'Aquil·les arrencaren el plor.
La seva natura immortal els feia revoltar
contra aquesta feta de la mort que contemplaven.
Movien els caps i agitaven les llargues crineres,
picaven a terra amb els cascs i ploraven
Patrocle, en veure'l sense ànima, acabat,
ara una carn abjecta, l'alè ben perdut,
mancat de defenses, sense respir,
retornat de la vida al gran No-Res.

Va veure Zeus les llàgrimes dels immortals
corsers i se'n dolgué. «A les noces de Peleu»,
va dir, «no convenia que jo fes la meva sense reflexió.
Més hauria valgut de no regalar-vos, infortunats corsers!
Què cercàveu allà baix enmig dels miserables
mortals, joguines del destí?
A vosaltres que no us preocupa la mort, ni la vellesa,
tristes desventures us capfiquen. En llurs turments
us hi han mesclat els homes». Però davant la dissort
immutable de la mort deixaven caure les llàgrimes
els dos corsers ben nascuts.

Trad. Alexis Eudald Solà

L'episodi iliàdic s'allunya del món de Maragall, però tampoc no és un referent gaire comú en l'obra kavafiana. Aquí el poeta grec aprofita la força de la imatge dels corsers immortals, la de la joventut i bellesa de Patrocle i la dels plors, freqüent en la *Iliada*, però que tanta sorpresa causa en els lectors contemporanis, per subratllar la distància entre la natura immortal que imaginem en els déus i la mortal que viuen els homes.

Per formes diferents, tots dos poetes coincideixen, doncs, en el focus en la naturalesa tràgica de la humanitat, plasmada en l'elaboració del conflicte entre el desig d'eternitat i la condició efímera de la naturalesa humana. Aquí, la poesia és una salvació, l'espai que permet no només posar en evidència aquest conflicte sinó també imaginar que pugui superar-se. La poesia permet als personatges de Kavafis —sovint imaginats com artistes i poetes— fer retornar la imatge del plaer passat, al «vell» sentir la seva pròpia veu en llavis joves, o permet a Nausica imaginar com hauria emprès el viatge, o projectar la vida humana de forma que sigui alhora «terrena» i «ultraterrena».

Potser finalment «Els corsers d'Aquil·les» és el poema més maragallià de Kavafis? O el «Cant espi-ritual» el més kavafià?

Un comentari de l'editor de Kavafis Iorgos Savvidis descriu d'una manera potser més «terrena» la importància en Kavafis d'aquesta reflexió sobre la vida i la mort. A la introducció de l'edició dels *Poemes* a Íkaros, escrita el 1963, explica així la mort de l'autor, que s'esdevingué exactament 70 anys després del seu naixement:

Την παραμονή, ο άνθρωπος του οποίου όλος ο συνειδητός βίος εστάθηκε μια μελέτη θανάτου, εκτέλεσε με πλήρη διαύγεια το ύστατο χρέος του: μετάλαβε. Είχε συντάξει τη διαθήκη του πριν δέκα χρόνια, και τα χαρτιά του βρέθηκαν σε υποδειγματική τάξη –σημάδι πως ήταν «έτοιμος από καιρό». (13)

[‘La vigília, aquest home, de qui tota la vida conscient havia estat una reflexió sobre la mort, executà en plena lucidesa el seu últim deure: va combregar. Havia fet testament deu anys abans i va deixar els seus papers ordenats de forma exemplar –senyal que estava *preparat de fa temps*].

Traduïm l'última expressió amb les mateixes paraules amb què la tradueix Riba a «El déu abandona Antoni» en els famosos versos: «Com qui està preparat de fa temps, amb coratge, / digues-li adéu a aquesta Alexandria que fuig».

Bibliografia

Obres i traduccions de Maragall i de Kavafis

Ayensa, Eusebi, trad. *Poemes refusats, reservats, inacabats i en prosa*, de Konstandinos P. Kavafis. Poesia completa, 2. Flaneur, 2024.

Ferraté, Joan, trad. *Les poesies de C.P. Cavafis*. Quaderns Crema, 1987.

Καβάφης, Κωνσταντίνος Π., *Αποκηρυγμένα. Ποιήματα και μεταφράσεις (1886-1899)*. Íkaros, 1983.

— *Τα ποιήματα Α' (1897-1918)*. Íkaros, 1991.

— *Τα ποιήματα Β' (1919-1933)*. Íkaros, 2004.

Maragall, Joan. *Poesia i teatre* [PT], ed. crítica d'Ignasi Moreta i Lluís Quintana, Ed. 62, 2010.

Riba, Carles, trad. *Konstandinos P. Kavafis. Poemes*. Curial, 1977.

Solà, Alexis Eudald, trad. *Konstandinos P. Kavafis. Poemes*. Curial, 1975.

— *Una simfonia inacabada. Trenta-quatre poemes en esbós*. Viena, 2008.

Bibliografia secundària

Βαγενάς, Νάσος. «Η ειρωνική γλώσσα». *Η ειρωνική γλώσσα. Κριτικές μελέτες για τη νεοελληνική γραμματεία*. Stigmí, 1998, p. 91-104.

— Συνομιλώντας με τον Καβάφη. Ανθολογία ξένων καβαφογενών ποιημάτων. Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας, 2000.

Bahun, Sanja «"Part heathen, part Christian": Recording Transitions and Amalgamations of Belief Systems in Constantine Cavafy's Poetry». *The Edinburgh Companion to Modernism, Myth and Religion*, ed. de Suzanne Hobson i Andrew Radford. Edinburgh University Press, 2023.

Boletsi, Maria. *Specters of Cavafy*. University of Michigan Press, 2024.

Bou, Enric. «Nota sobre l'edició». *Poesia completa*, de Joan Maragall. Empúries, 1986.

Capllonch, Begoña. «"L'absente de tous bouquets", en uns versos de Joan Maragall. Una lectura de "Nodreix l'amor de pensaments i ausència"». *Haidé. Estudis maragallians*, núm. 10, 2021, p. 61-77.

Δάλλας, Γιάννης. *Ο ελληνισμός και η θεολογία στον Καβάφη*. Στιγμή, 1986.

Garriga, Carles. «Llegir Maragall: Miralles des de Riba». *Haidé. Estudis maragallians*, núm. 4, 2015 p. 115-128.

Haas, Diana. *Le problème religieux dans l'oeuvre de Constantin Cavafy*. Presses de l'Université de Paris-Sorbonne, 1988.

Jeffreys, Peter. *Reframing Decadence. C. P. Cavafy's Imaginary Portraits*, Cornell University, 2015.

Miralles, Carles. «El Kavafis de Riba». *Ítaca*, 2008-2010, núm. 24-25-26, p. 185-208.

Σαββίδης, Γ. Π., «Εισαγωγικό σημείωμα του επιμελητή». *Τα ποιήματα (1897-1918)* de Κωνσταντίνος Π. Καβάφης. Atenes: Íkaros, 1991, p. 13-17.

— *Βασικά θέματα της ποίησης του Καβάφη*. Íkaros, 1993.

Σολωμός, Διονύσιος. *Ποιήματα*, vol. 1, a cura de Linos Politis. Íkaros, 1999.

Sunyer, Magí «"Que és llarga l'eternitat". Sobre la ironia en Maragall». *Haidé*, núm. 4, 2015, 129-140.

Terry, Arthur. *La poesia de Joan Maragall*. Quaderns Crema, 2000.

— «La poesia de Joan Maragall». *Journal of Catalan Studies*, núm. 4, 2001, www.uoc.edu/jocs/4/articles/therry/index.html. Consulta: 11 nov 2024.

Vilallonga, Mariàngela. «Viatge a Ítaca». *Revista de Girona*, núm. 16, 1995, p. 107-111.

Zanné, Jeroni. *Poesia original completa*, ed. de Martí Duran. Trípod, 2019.

Rebut el 15 de novembre de 2024
Acceptat l'11 de desembre de 2024